

Михайленко С. А.,
курсант факультету № 1
(Донецький державний університет внутрішніх справ)

Одерій О. В.,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики,
доктор юридичних наук, професор
(Донецький державний університет внутрішніх справ)

ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Криміналістика як наука, що займається вивченням методів розслідування злочинів та запобігання їм, є надзвичайно важливою у період воєнного стану, коли зростає кількість злочинів, пов'язаних із воєнними діями, терористичною діяльністю, порушенням громадського порядку та гуманітарного права. Зміна умов життя суспільства через збройну агресію російської федерації проти України вимагає швидкої адаптації криміналістики до нових викликів, що обумовлює необхідність впровадження інноваційних підходів до розслідування злочинів у воєнний час. Новітні технології (штучний інтелект, дрони для моніторингу місць злочинів, мобільні лабораторії), а також сучасні цифрові інструменти для збору й аналізу доказів, стають невід'ємною частиною процесу правосуддя. Крім того, збройний конфлікт породжує специфічні форми злочинної діяльності, такі як воєнні злочини, мародерство, економічні правопорушення, що вимагають розробки нових методик розслідування.

Впровадження інновацій у криміналістику сприяє забезпеченню верховенства права, захисту прав потерпілих, відновленню справедливості та зміцненню довіри суспільства до правоохоронної системи. У зв'язку з цим дослідження інноваційних напрямків розвитку криміналістики в умовах воєнного стану є актуальним не лише для науковців, але й для практикуючих юристів, правоохоронців та законодавців, які працюють над відновленням правопорядку та стабільності в Україні.

Криміналістика (як прикладна наука) активно інтегрує сучасні наукові та технічні досягнення, спрямовуючи свій потенціал на розробку ефективних систем криміналістичних методів, прийомів і технологій. Їх застосування має вирішувати складні практичні завдання, серед яких особливу роль відіграє використання криміналістичних знань для протидії злочинності в умовах воєнного стану. Водночас важливим залишається прагнення до інтеграції у спільний криміналістичний простір європейських країн [1, с. 12].

У своїх працях І. С. Пилипенко та А. К. Манукян зазначають, що термін «криміналістична інновація» найточніше відображає сутність цього поняття, підкреслює його специфіку та є достатньо лаконічним для використання у криміналістиці. Разом з тим, з метою формулювання змістовного та інформативного визначення цього терміну доцільно проаналізувати його складові. Так, перша частина терміну – «криміналістична» – вказує на його зв'язок із криміналістикою, тобто із засобами, що використовуються для розкриття, розслідування, судового розгляду та запобігання злочинам. Щодо другої складової, то виходимо з того, що слово «інновація» походить від латинського *innovatio*, що означає «оновлення» або «поліпшення». У сучасній термінології (лат. *inovatio*, англ. *innovation*) цей термін використовується як синонім слова «нововведення» [2, с. 651]. Таким чином, криміналістична інновація – це нововведення у сфері криміналістики, спрямоване на вдосконалення методів та засобів, які використовуються для боротьби зі злочинністю. У науковій літературі є й більш розгорнуте визначення, зокрема: криміналістичні інновації це розроблені та впроваджені в практику нові сучасні методи, прийоми, технології, технічні засоби, прилади, апаратура, інструменти, метою яких є оптимізація розслідування злочинів та їх судового розгляду, підвищення якості правозастосовної діяльності [3, с. 8]. У будь-якому разі, уніфікація цього поняття сприятиме усуненню термінологічних розбіжностей, що позитивно вплине як на теоретичні дослідження, так і на практичну діяльність.

Глобальні воєнні загрози та трансформація злочинності під час війни вимагають нового підходу до застосування криміналістичних знань у роботі правоохоронних органів. Інструменти криміналістики мають бути адаптовані до сучасних викликів, сприяти ефективній протидії злочинності, зокрема тим її проявам, які пов'язані з військовою агресією російської федерації проти України. У цих умовах значну роль відіграє розробка комплексного криміналістичного забезпечення, яке включає техніко-криміналістичний, тактико-організаційний та методико-криміналістичний напрями. У цьому контексті важливо розглядати військово-польову криміналістику як новий науковий напрямок, здатний відповісти на виклики часу [4, с. 44].

Техніко-криміналістичне забезпечення потребує активізації наукових досліджень, спрямованих на створення та впровадження інноваційних криміналістичних продуктів, що оптимізують боротьбу зі злочинністю. До таких продуктів можна віднести нові або адаптовані техніко-криміналістичні засоби, сучасні інформаційні технології, електронні бази даних, а також методи збору, фіксації, аналізу та оцінки доказів. Важливу роль у цьому відіграють сучасні системи ідентифікації, зокрема біометричні технології, що дозволяють здійснювати ідентифікацію за фізичними та біологічними ознаками, такими як відбитки пальців, риси обличчя, райдужна оболонка ока, ДНК, почерк, манера ходи тощо. Використання цих інноваційних засобів значно підвищує ефективність протидії злочинам у сучасних умовах [4, с. 44]. Більше того, на тепер певні науковці виділяють такий окремий напрямок криміналістики, як воєнна криміналістика та зазначають, що в умовах сучасних викликів і загроз значна роль у забезпеченні безпеки суспільних відносин та побудові держави в умовах воєнного стану відводиться праву воєнного часу, або так званому воєнному праву. Ця галузь права регулює правовідносини, що виникають у період збройних конфліктів і надзвичайних ситуацій, зосереджуючи увагу на забезпеченні законності, громадського порядку та захисту прав людини в умовах війни. У такій ситуації виникає необхідність наукового опрацювання і впровадження криміналістичних методик, спрямованих на ефективне розслідування злочинів, пов'язаних із військовою та воєнною діяльністю [5, с. 178].

Воєнна криміналістика (як окрема теорія) покликана виконувати важливу функцію у забезпеченні законності та порядку під час воєнного судочинства. Вона зосереджується на дослідженні особливостей злочинів у військовій та воєнній сфері, розробці спеціальних методів їх розслідування, а також формуванні нових підходів до збору, аналізу та оцінки доказової інформації. Ця наука покликана забезпечувати об'єктивність і ефективність розслідування, адаптуючи класичні криміналістичні знання до реалій воєнного часу. Особливістю воєнної криміналістики є її орієнтація на унікальні принципи та завдання, що відрізняють її від традиційної криміналістики мирного часу. Зокрема, вона повинна враховувати специфіку злочинів, пов'язаних із воєнними діями, таких як воєнні злочини, диверсії, мародерство, порушення законів і звичаїв війни. Крім того, вона має впроваджувати новітні техніко-криміналістичні засоби, адаптовані до умов бойових дій, а також забезпечувати використання сучасних цифрових і біометричних технологій для ідентифікації осіб та фіксації злочинів [5, с. 178].

Таким чином, воєнно-польова криміналістика стає важливим напрямом криміналістичної науки, що сприяє ефективному виконанню завдань правоохоронних органів у воєнний час. Її розвиток та вдосконалення не лише підвищують якість розслідувань у військовій сфері, але й зміцнюють правопорядок, забезпечують верховенство права та справедливість у надзвичайних умовах. На справедливую думку В.М. Шевчука, подальший розвиток криміналістичної доктрини потребує оновлення та модернізації існуючої парадигми криміналістики. Це передбачає актуалізацію підходів і врахування нових ідей щодо застосування криміналістичних знань. Зокрема, пропонується розширити сферу використання цих знань, адаптуючи їх для ефективного застосування не лише в кримінальному судочинстві, але й у інших видах правової діяльності, таких як конституційний, цивільний, господарський і адміністративний процеси. Отже, криміналістичні методики та прийоми можуть бути використані для отримання та аналізу юридично значущої інформації у різних галузях права, що підвищує їх універсальність і практичну цінність [1, с. 17].

З огляду на наведене можна обґрунтовано припустити, що в умовах воєнного часу перед криміналістичною наукою постають нові виклики, які вимагають змін у її парадигмі та впливають на розвиток і застосування криміналістичних знань. На тепер криміналістика зосереджується на створенні інноваційних засобів і методів, спрямованих на протидію з воєнними злочинами, скоєними військовими російської федерації в Україні; злочинами проти миру, міжнародної безпеки та правопорядку; злочинами, що загрожують національній безпеці України; військовими кримінальними правопорушеннями, фінансуванням тероризму та іншими протиправними діями.

Для ефективного виконання цих завдань необхідне впровадження дієвої системи протидії таким злочинам, яка включає реформування кримінального та кримінального процесуального законодавства, а також вжиття нагальних заходів для вдосконалення слідчої та судової практики. Ці процеси мають базуватися на сучасних досягненнях криміналістики, передових технологіях і міжнародному досвіді, що дозволить забезпечити ефективність та справедливість правозастосування.

1. Шевчук В. М. Сучасні проблеми криміналістики в умовах війни та глобальних загроз. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2022. № 3. С. 11-27.

2. Пилипенко І. С., Манукян А. К. Інноваційні технології у криміналістиці: проблемні питання та можливості використання. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 10. С. 650-654.

3. Інноваційні засади техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції : монографія / кол. авт. В.Ю.Шепітько, В.А.Журавель, Г.К. Авдеева та ін.; за ред. В.Ю. Шепітька, В.А.Журавля. – Х.: Вид. агенція «Апостіль», 2017. – 260 с.

4. Шевчук В. М. Перезавантаження криміналістики в умовах війни: проблеми, завдання, перспективи. Проблематика документального оформлення, визначення шкоди та відшкодування збитків, завданих Україні та її громадянам внаслідок збройної агресії Російської Федерації: тези наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 червня 2022 рік). Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2022. С. 40-47.

5. Оржинська Е. І., Мартинова Д. О. Воєнна криміналістика: від теорії до тенденцій. Організаційно-правові аспекти досудового слідства. 2024. № 1. С. 177-181.